

МІФОЛОГІЯ ТА ФОЛЬКЛОР У ТВОРАХ РОСІЙСЬКИХ РОМАНТИКІВ ХІХ СТ.

Стаття присвячена дослідженню міфології та фольклору у творах російських романтиків ХІХ ст. Увага приділяється характеру функціонування міфопоетичного символу око на матеріалі художньої прози М.Гоголя та О. Сомова.

Ключові слова: міф, фольклор, міфопоетична семантика, романтизм.

Джерело романтизму в Росії слід шукати насамперед у війні 1812 р. та її наслідках для російської громадської самосвідомості. Всупереч світлим надіям народу, який став народом цієї війни, селяни продовжували перебувати у кріпосній залежності. Трагічне розуміння несправедливості і соціальної нерівності змусило письменників замкнутися в собі, підти у світ таємного і фантастичного. Це було поштовхом до виникнення романтичних настроїв. Письменники - романтики проявляли гарячий інтерес до народної творчості. Вони прагнули до незвичайного, їх хвилював побут та звичаї, народні перекази і міфи, вони поклонялись природі. Письменники почали вводити у свої твори персонажі народної демонології[4, 18].

Фольклор – невідіємна частина народної духовної культури, усна народна творчість і знаходиться у витоків і основ культурної міфотворчості. Фольклор, по суті, є наступною після міфу сходинкою розвитку художнього пізнання людиною навколишнього світу, і разом з тим першою художньою системою, де закріплювалися форми творчого переосмислення міфологічних структур. Тож звертання художників до фольклору було певною мірою і звертанням до міфу, свого роду творчою апеляцією до істинного, універсального, вічно-буттєвого тощо. Збережені фольклорні та міфологічні образи в творах письменників дають можливість вивчити їх на науковому та літературному рівнях. Вплив глибинних пластів народної культури, які вирости в міфологічних казках й легендах зявилися в підсвідомому світосприйнятті письменників.

У прозі М. Гоголя простежуються фольклорні витoki багатьох деталей та мотивів. До матеріалу народної творчості він підходив як митець, що розвивав та трансформував фольклорні мотиви, збагачуючи їх своєю художньою фантазією. Спираючись на фольклорні традиції він створив образ духовно багатого народу, яскраві національні характери. Фантастичні образи можуть допомагати людині або намагаються завдати шкоди. Вони з'являються тоді, коли герой або інші персонажі певного твору досягають бажаної мети або потрапляють у безвихідь. Письменник висвітлює справжню реальність у формі фантастики. Фольклор для Гоголя виступає формою народної пам'яті й народних знань, що зберігають живі традиції побуту та історії українців. Це тим більше прикметно, оскільки, як доводять дослідники-гоголезнавці, Гоголь відтворював фольклорні моделі

на рівні творчої підсвідомості, без ґрунтового знайомства з фольклорною традицією. Гоголь швидше інтуїтивно відчував фольклор, а збирання і вивчення уснопоетичного матеріалу розпочалося уже після написання “Вечорів”.

Народна уява і фантазія у Гоголя часто вкрапляється у сцени реального українського побуту. Скажімо, на тлі широкої картини веселого ярмарку, торгу селян з циганами, в життя людей проникає страх, викликаний легендою про „червону свитку“; змалювання колядок хлопців і дівчат змінюється сценою польоту Вакули верхи на чортові за черевичками до цариці.[1, 384] Реальне і вигадане співіснують в художньому світі письменника, народжуючи особливе гоголівське художнє світовідчуття.

О.Сомов використовує у своїх творах фантастику не як світосприйняття, а як художній засіб, який дає можливість письменнику виразити своє відношення до дійсності, засіб відображення його розуміння і оцінок різних життєвих явищ і ситуацій. Спираючись на народні повір’я і розробляючи часто фантастичні колізії, Сомов все більше приділяє уваги зображенню побуту.[3, 15] В „Перевертні“ фантастичні явища зображені в іронічному плані. Ірреальність поєднується з реальним сільським життям й з реальними людьми. Фантастика і елементи побуту спостерігаються і в „Кікіморін“, і в „Київських відьмах“, і в „Казках про скарби“.

Розглянемо характер функціонування міфопоетичного символу „око“ на матеріалі художньої прози М. Гоголя та О. Сомова.

До складу міфопоетичної семантики ока входять мотиви страху, смерті, нечистої сили. Семантика ока і погляду тісно пов’язується на рівні міфопоетичних коннотацій з категорією „ведення „неведення, оформлюючи міфологічну опозицію видиме (погляд) – невидиме (сліпота), ця опозиція має значення життя (живе) – смерть (неживе) і в культурній перспективі породжує фольклорний мотив смертоносного погляду або іншої особи смерті [2, 334].

Порівняємо образи „Вія“ М. Гоголя та „Лавра Хоробита“ О. Сомова.

Вій – начальник гномів, у якого вії на очах йдуть аж до самої землі. Хоробит – чужинець, у якого руді брови заслоняли очі так, що їх зовсім не було видно. І Вій і Хоробит прийшли на чолі нечистої сили, звідки вони прийшли ніхто не знає. Приспущений погляд – злий, тому що не ясний, а найбільший страх, те, що людина не бачить і не знає. Народна прикмета говорить: Очі – дзеркало душі. Саме незнання породжує страх. Він штовхає на звязок з потойбічним світом.

Темні фантазії породжують страшні образи. Не маючи ніякої інформації про чужинця, доньки на підсвідомому рівні розуміють, що ця людина несе зло. „Когда же взглядывал порою на которую-нибудь из девушек, та невольно опускала глаза вниз, не от стыда, а от страха: красавиц пугали эти взгляды невидимого глаза, чуть-чуть светившегося из-за густых рыжих кровей“[4, 112]. Вночі вони бачать жахливі сни:

„То слышалось им похоронное пение и звон по покойнике; то незнакомый гость смотрел на них такими глазами, что холод сжимал им грудь, захватывал дыхание и оковывал льдом все их составы“[4, 112]. Автор насторожує читача, нагнітається атмосфера страху. Для того, щоб Вій побачив Хому, йому потрібно підняти повіки. Хоробит же заманує доньок прикрасами. Забувши про страх вони підходять ближче до чужинця і зустрічаються з його поглядом: „ ... поглядев на девушек таким взглядом, каким демон смотрит на душу человеческую“. І Хоробит і Вій – сублимація зла. Очі цих образів несуть зло, смерть. Звідси робимо висновок, що око – символ грані між пізнаним і непізнаним, видимим і невидимим, живим і мертвим.

Література

1. Аношкина В.Н., Петрова С.М. История русской литературы 19 века. – М.: Просвещение., 1989. – 448 с.
2. Киченко А.С. Мифопоэтические формы в фольклоре и истории русской литературы 19 века. – Черкассы: Изд-во Черкасского университета, 2003. – 372 с.
3. Мусий В.Б. Отображение мифологии украинского и русского народов в произведениях О.М.Сомова / Питання літературознавства: науковий збірник, вип. 4(61). – Чернівці, 1997.
4. Сомов О. Купалов вечер: Избр. произведения / Сост., предисл., примеч. З.В. Кирилук. – К.: Дніпро, 1991. – 558 с.

Виктория Петухова

МИФОЛОГИЯ И ФОЛЬКЛОР В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ РУССКИХ РОМАНТИКОВ XIX В.

Статья посвящена исследованию мифологии и фольклора в произведениях русских романтиков XIX в. Внимание уделяется характеру функционирования мифопоэтического символа глаз на материале художественных произведений М.Гоголя и О.Сомова.

Ключевые слова: миф, фольклор, мифопоэтическая семантика, романтизм.

Victoriya Petukhova

MYTHOLOGY AND FOLKLORE IN THE WORKS OF RUSSIAN ROMANTICISTS OF THE XIX CENTURY.

This article is dedicated to the research of the mythology and folklore in the works of Russian romanticists of the XIX century. Attention is paid to the character of the function of the mythopoetic symbol eye on the material of M.Gogols and J.Somovs works.

Key words: myth, folklore, mythopoetic semantics, romanticism.